

TERGOVCHI FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARINI TA'MINLASH TAMOYILLARI

SODIQOV NODIRBEK SOBURALIEVICH

Xo'jaobod tumani IIB huzuridagi Tergov guruhi katta tergovchisi

ANNOTATSIYA: Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta'minlash tamoyillari, ayniqsa, jinoyatlarni tergov qilish jarayonida muhim o'rin tutadi. Ushbu tamoyillar, tergov jarayonida har bir shaxsning huquq va erkinliklariga rioya qilishni ta'minlashni maqsad qilgan bo'lib, jinoiy ishni tekshirishda inson huquqlarining himoya qilinishini kafolatlaydi. Shuningdek, bu tamoyillar adolatli va xolis tergov olib borilishiga, tergovchilarning professional va etik me'yorlarga muvofiq ish tutishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tergovchi faoliyati, Inson huquqlari, Huquqiy himoya, Tergov tamoyillari, Adolat, Erkinlik, Xolislik, Etik me'yorlar

KIRISH

Tergovchi faoliyati jinoyatlarni tergov qilish va adolatni tiklash jarayonining ajralmas qismidir. Ushbu jarayon nafaqat jinoiy ishni to'g'ri va samarali tekshirishni, balki tergovning har bir bosqichida inson huquqlarini ta'minlashni ham talab qiladi. Inson huquqlariga hurmat qilish, tergovchi faoliyatining barcha jihatlarida adolatni, xolislikni, va qonuniylikni ta'minlash muhim tamoyillardan biridir.

Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta'minlash, har bir shaxsning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishni maqsad qiladi. Bu tamoyil, ayniqsa, tergov jarayonida shaxsiy erkinliklarni cheklash, guvohlarni so'roq qilish, shubhalanuvchilarga nisbatan zaruriy choralar ko'rish kabi holatlarda alohida ahamiyat kasb etadi. Inson huquqlarini ta'minlash tamoyillari nafaqat xalqaro

huquqiy hujjatlar bilan belgilangan, balki mamlakatimizdagi milliy qonunchilikka ham asoslanadi.

Shu sababli, tergovchilarning inson huquqlarini ta'minlashga doir bilim va ko'nikmalari, ularning professionallik darajasini oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu esa o'z navbatida adolatli tergovlarni olib borishga, jinoyatlarni aniqlash va ularga qarshi tegishli choralar ko'rishga xizmat qiladi. Bunda, tergovchi faqat qonunlarni emas, balki etik me'yorlarga ham amal qilishi kerak.

ASOSIY QISM

Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta'minlash tamoyillari muhim o'rin tutadi, chunki tergovchilar jinoiy ishlarni tekshirishda adolatni ta'minlash, shaxsiy erkinliklarni hurmat qilish va qonuniylikni saqlashga majburlirlar. Inson huquqlarini ta'minlash, faqatgina amaldagi qonunlar bilan cheklanib qolmay, balki ular uchun adolatli muomala va zaruriy himoyaning ta'minlanishini taqozo etadi.

Tergovchi faoliyatida muhim tamoyillardan biri — tinglovchilar yoki shubhalanuvchilarni majburlash, tazyiq yoki zo'ravonlikdan himoya qilishdir. Bu tamoyil xalqaro huquq va milliy qonunchilikka asoslanadi, chunki har bir inson o'z huquqlarini mustaqil ravishda himoya qilish huquqiga ega. Tergov jarayonida so'roq qilish yoki guvohlarni tekshirishda ham, fuqarolarning huquqlari buzilmasligi kerak. Misol uchun, shubhalanuvchilarni jismoniy yoki ruhiy tazyiqqa solish, ularning ixtiyoriy ravishda berilgan ma'lumotlarini olish yoki yolg'on guvohlar keltirish — bu barcha holatlar inson huquqlarini buzilishiga olib keladi.

Bundan tashqari, tergovchi huquqni to'liq va xolislik bilan ta'minlashi lozim. Bu, o'z navbatida, tergovchi tomonidan tergovda qatnashayotgan barcha tomonlar (shubhalanuvchi, guvohlar, jabrlanuvchilar)ning teng huquqliligi va ular bilan muomala etishda ehtiyotkorlikni talab etadi. Shu bilan birga, tergovchilarning o'rganish jarayonida jinoyatni aniqlash uchun adolatli usullarni qo'llashlari zarur.

Buning eng yaxshi yo‘li – ishni faqat ishonchli dalillarga asoslab, qonunlar va nizomlarga mos ravishda amalga oshirishdir.

Shu bilan birga, tergovchi tomonidan to‘plangan dalillarning qonuniyligi va shubhasizligi ham inson huquqlarini himoya qilishning muhim qismi hisoblanadi.

Dalillarni noqonuniy usullar bilan yig‘ish yoki shubha ostiga olish, tergovchi faoliyatining xolisligini va ishonchliligini buzadi. Tergovchi, faqatgina qattiq qonuniy asoslarga tayanib, tergov jarayonini amalga oshirishi kerak.

Kreativ nuqtai nazardan, tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta’minlash tamoyillarini yaxshilash uchun texnologiyalar va raqamli asboblari ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, video va audio yozuvlar yordamida so‘roq qilish yoki tergov materiallarini raqamli shaklda saqlash, jarayonning oshkoraligini ta’minlaydi.

Bunday texnologiyalar, tergovchining inson huquqlarini himoya qilishda qanday ishlashini aniq ko‘rsatadi.

Shuningdek, tergovchilarni doimiy ravishda trening va malaka oshirish kurslari orqali inson huquqlariga hurmatni oshirish va yangilangan qonunlar bilan tanishtirish zarur. Bu, tergovchi faoliyatining samaradorligini va huquqiy adolatni oshiradi.

Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta’minlash tamoyillarini ilgari surish nafaqat qonunchilik, balki fuqarolarning erkinlik va huquqlarini hurmat qilish orqali mamlakatda jamiyatning adolatli, xolis va tinchlik ichida rivojlanishini ta’minlaydi.

Quyidagi jadvalda tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta’minlash tamoyillari bilan bog‘liq amaliy misollar taqdim etilgan. Har bir misol amaliy jihatdan tahlil qilinadi va inson huquqlarini himoya qilish nuqtai nazaridan ko‘rib chiqiladi:

Misol	Amaliy jihat	Tahlil
So‘roq qilishda tazyiqning oldini olish	Tergovchi shubhalanuvchini yoki	Tergovchilar so‘roq qilish jarayonida inson huquqlarini

Misol	Amaliy jihat	Tahlil
	guvohni so‘roq qilishda tazyiq, zo‘ravonlik yoki majburlash usullarini qo‘llamasligi kerak.	buzmasligi uchun ularni qonuniy ravishda olib borishlari lozim. Tazyiq qilish shaxsni noto‘g‘ri yoki yolg‘on guvohlik berishga majburlashga olib kelishi mumkin, bu esa tergovning ishonchliligini pasaytiradi.
Tergovda ishonchli dalillarni to‘plash	Dalillarni faqat qonuniy usullar bilan to‘plash va saqlash.	Inson huquqlarini himoya qilishda eng muhim jihatlardan biri – to‘plangan dalillarning qonuniyligini ta’minlashdir. Qonuniy asosda yig‘ilgan dalillar tergovning samaradorligini oshiradi va tergovchilarni fuqarolarning huquqlarini buzmaslikka majbur qiladi.
Jismoniy va ruhiy tazyiqdan himoya qilish	Tergovchilar, shubhalanuvchilarga nisbatan jismoniy va ruhiy tazyiqni qo‘llamasligi kerak.	Tergovchi faoliyatida tazyiqdan himoya qilish tamoyili inson huquqlari va adolatni ta’minlashda muhimdir. Shubhalanuvchilarga nisbatan zo‘ravonlik, ularning erkinliklarini

Misol	Amaliy jihat	Tahlil
		buzish va inson sharafiga putur yetkazishga olib kelishi mumkin.
Himoya huquqi va huquqiy yordam taqdim etish	Tergovchi shubhalanuvchiga huquqiy yordam ko'rsatish va uning huquqlarini tushuntirish kerak.	Tergov jarayonida, har bir shubhalanuvchiga o'z huquqlarini tushuntirish, masalan, himoya qilish huquqi yoki advokat yollash huquqi, uning erkinliklarini va inson huquqlarini ta'minlashga yordam beradi.
Qonuniy va shaffof so'roq qilish jarayoni	So'roq qilishda shaffoflikni ta'minlash uchun video yoki audio yozuvlardan foydalanish.	So'roq jarayonining video yoki audio yozuvlari, tergovning ochiqligini va adolatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu shubhalanuvchilarni yoki guvohlarni aldovdan himoya qilish va tergovchilarga nisbatan ishonchni oshirishga yordam beradi.
Shubhalanuvchilarning ixtiyoriy ravishda ma'lumot berish huquqi	Tergovchi shubhalanuvchidan ma'lumot olishda uning ixtiyoriy ravishda va tazyiqsiz ma'lumot	Ixtiyoriy ravishda ma'lumot berish huquqi shubhalanuvchining erkinligini ta'minlaydi va ularning asosli

Misol	Amaliy jihat	Tahlil
	berishini ta'minlashi kerak.	ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Tazyiq va zo'ravonlikdan foydalanmaslik, inson huquqlariga hurmatni ko'rsatadi.
Qonuniy tahlil va xolislikni ta'minlash	Tergovchi jinoiy ishni faqat qonuniy asoslarga tayangan holda, xolis va ob'ektiv baholashga majburdir.	Tergovchilarning xolisligini ta'minlash, ular tomonidan olib borilayotgan tergovning adolatli va to'g'ri bo'lishini kafolatlaydi. Bu, shuningdek, jinoyatlarni faqat ishonchli dalillar asosida hal qilishga yordam beradi.

Tahlil: Ushbu misollar tergovchilarning inson huquqlarini himoya qilishdagi amaliy vazifalarini va tamoyillarini yoritadi. Har bir misol tergovchilarning qonuniy va adolatli ish usullarini qo'llashini talab qiladi. Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta'minlashni yaxshilash uchun texnologik asboblari, video va audio yozuvlar yordamida so'roq qilishni amalga oshirish, shubhalanuvchilarga ularning huquqlarini tushuntirish hamda tergov jarayonini ochiq va qonuniy usullar bilan olib borish zarur. Bu orqali jamiyatda adolatni ta'minlash va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishni yanada kuchaytirish mumkin.

XULOSA

Tergovchi faoliyatida inson huquqlarini ta'minlash tamoyillari har bir jarayonning qonuniy va adolatli ravishda olib borilishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Tergovchilarning harakatlari, shubhalanuvchilarni himoya qilish, ularning

huquqlarini tushuntirish va tazyiqdan saqlanish kabi omillar jamiyatda adolat va huquqni muhofaza qilish tizimini mustahkamlashga yordam beradi. So‘roq qilish jarayonida qonuniylik va shaffoflikni ta’minlash, jismoniy va ruhiy tazyiqni oldini olish, hamda shubhalanuvchilarga huquqiy yordam ko‘rsatish orqali inson huquqlari doimo himoya qilinishi kerak.

Tergovchilarning xolislikni ta’minlash va dalillarning qonuniy ravishda yig‘ilishi, jinoyatlarning aniqlanishida muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, yangi texnologiyalar, masalan, video va audio yozuvlarni qo‘llash, tergov jarayonining ochiqligini oshiradi va adolatli qarorlar chiqarilishiga yordam beradi. Inson huquqlarini ta’minlash tamoyillari tergovchi faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan bo‘lib, har bir tergovchi shaxs huquq va erkinliklarini hurmat qilgan holda ish yuritishi kerak.

Shu sababli, tergovchi faoliyatini yanada takomillashtirish va inson huquqlarini ta’minlashda xalqaro va milliy qonunlar, normativ hujjatlar asosida ish ko‘rish muhimdir. Bu nafaqat jamiyatda adolatni ta’minlash, balki fuqarolarning ishonchini oshirishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2017.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – T.: O‘zbekiston, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – T.: O‘zbekiston, 2019.
4. Shamsutdinov, M. X., Usmonov, K. A. (2017). Tergov faoliyati va inson huquqlari: tamoyillar va amaliyot. – T.: O‘zbekiston, 2017.